

Jarosław Radosław Truchan

**Wybrane obszary współdziałania
Policji i Straży Granicznej
w ochronie granicy Polski —
zewnętrznej granicy
Unii Europejskiej**

Szczytno 2016

RECENZENT

prof. dr hab. Ryszard Jakubczak

REDAKCJA WYDAWCY

Dariusz Kamassa

Robert Ocipiński

PROJEKT OKŁADKI

Agnieszka Kamińska

© Wszelkie prawa zastrzeżone — WSPol Szczytno

ISBN: 978-83-7462-538-8

e-ISBN: 978-83-7462-539-5

Druk i oprawa:

Dział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie

12-100 Szczytno, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 111

tel. 89 621 51 02, fax 89 621 54 48

e-mail: wwip@wspol.edu.pl

Objętość: 8,11 ark. wyd. (1 ark. wyd. = 40 tys. znaków typograficznych)

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Rozdział pierwszy	
Granice państwowe	9
Istota granicy państwowej	9
Transformacja granic Polski — wybrane aspekty	13
Kształtowanie się granic w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej	17
Współczesne uwarunkowania granic Polski po 1989 roku	20
Rozdział drugi	
Formacje ochronne granicy II Rzeczypospolitej (1918–1939)	23
Historia służb granicznych Rzeczypospolitej	23
Ochrona granicy II Rzeczypospolitej	25
Korpus Ochrony Pogranicza	32
Współdziałanie Korpusu Ochrony Pogranicza z Policją Państwową	46
Rozdział trzeci	
Straż Graniczna w systemie bezpieczeństwa państwa	51
Ochrona granicy państwa	51
Struktura organizacyjna Straży Granicznej	54
Formy kontroli ruchu granicznego ze względu na miejsce jej przeprowadzania	58
Dokumenty uprawniające do przekraczania granicy i pobytu cudzoziemców na terytorium RP jako obszaru Schengen	62

Rozdział czwarty

Policja w systemie bezpieczeństwa państwa	69
Podział strukturalny i zadaniowy wybranych jednostek organizacyjnych Policji	69
Lubelski garnizon policji.....	73
Wybrane aspekty funkcjonowania Komendy Powiatowej Policji w Tomaszowie Lubelskim.....	76
Warmińsko-mazurski garnizon policji.....	78
Wybrane aspekty funkcjonowania Komendy Powiatowej Policji w Braniewie	85
Wybrane aspekty funkcjonowania Komendy Powiatowej Policji w Bartoszychach.....	90

Rozdział piąty

Straż Graniczna i Policja jako podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo granicy UE.....	97
Obszary współdziałania Policji i Straży Granicznej w zabezpieczaniu wschodniej granicy Polski.....	99
Międzynarodowe aspekty współdziałania Policji i Straży Granicznej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej	109
Współdziałanie na granicy państw układu Schengen na przykładzie granicy polsko-niemieckiej.....	110
Współdziałanie na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na przykładzie granicy polsko-ukraińskiej.....	119
Współdziałanie Policji i Straży Granicznej w zabezpieczeniu granicy z obwodem kaliningradzkim	121
Szkolnictwo w Policji i Straży Granicznej	130

Podsumowanie.....	139
--------------------------	------------

Bibliografia	141
---------------------------	------------

WSTĘP

„Zdajemy sobie sprawę, że poczucie bezpieczeństwa to jest coś nieco odmiennego niż stan bezpieczeństwa. Stan bezpieczeństwa da się w pewnym sensie zmierzyć i zważyć, a poczucie — nie”¹.

Zazwyczaj bezpieczeństwo jest rozumiane jako stan braku zagrożenia, stan spokoju i pewności². Odnosząc to do bezpieczeństwa państwa, „jest to taki rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak jakichkolwiek zagrożeń w sensie zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowania państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych”³. Między bezpieczeństwem narodowym a międzynarodowym istnieją ściśle związki, każde bowiem państwo funkcjonuje w określonym „kręgu bezpieczeństwa”.

Bezpieczeństwo można zatem ujmować jako określoną sekwencję stanów, które składają się na określony proces społeczny, postrzegany w skali międzynarodowej. Należy także zauważyć, że pomimo względnej trwałości aspiracji, potrzeb i interesów państw ich bezpieczeństwo zewnętrzne podlega prawom ruchu systemów międzynarodowych, jako że impulsy do jego ewolucji wychodzą zarówno ze środowiska wewnętrznego, jak i międzynarodowego⁴.

Analizując literaturę przedmiotu, można zauważyć, że współczesne pojęcie bezpieczeństwa państwa obejmuje sprawy polityczne, militarne, jak też aspekty gospodarcze, ekologiczne, społeczne i etniczne.

Podkreślić warto, że bezpieczeństwo państwa nie jest osiąganę raz na zawsze. Jest natomiast stale kształtowane, modyfikowane i adaptowane do zmieniających się warunków zewnętrznych i wewnętrznych. Jest to

¹ Wystąpienie zastępcy komendanta głównego Policji nadinsp. Andrzeja Rokity na posiedzeniu sejmowej Komisji Spraw Wewnętrznych 21 lutego 2013 r., <<http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/biuletyn.xsp?documentId=18A76603CE2B5EB2C1257B250050DE68>>, dostęp: 1 marca 2013 r.

² *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1978, s. 147.

³ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1999, s. 10.

⁴ *Internacjonalizacja życia narodów i państw*, red. J. Kukułka, Warszawa 1991, s. 51.

zatem proces, który ma na celu zapobieganie wszelkim zagrożeniom i przygotowanie całego społeczeństwa, gospodarki narodowej, terytorium kraju i sił zbrojnych oraz obrony cywilnej do działań w warunkach sytuacji kryzysowych i wojny⁵.

W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej zapisano: „Nadrzędnym celem strategicznym Rzeczypospolitej Polskiej jest zapewnienie korzystnych i bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez eliminację zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń, redukcję ryzyka oraz odpowiednie oszacowanie podejmowanych wyzwań i umiejętne wykorzystywanie pojawiających się szans”⁶.

Zachowania przestępne, w szczególności przestępczość zorganizowana, są jednym z zagrożeń, które w istotny sposób wpływają na bezpieczeństwo państwa. Pomimo współczesnych europejskich uwarunkowań geopolitycznych ukierunkowanych na przeciwdziałanie rozwarstwieniu społeczeństw nadal powszechnie funkcjonującą opinią jest postrzeganie Europy przez pryzmat bogatego Zachodu i biednego Wschodu. Należy również podkreślić, że o ile wiek XXI wydatnie wpłynął na zacieranie się tych dysproporcji, o tyle nadal istniejące różnice tworzą swoistego rodzaju podwaliny do funkcjonowania przestępczości, w tym międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, gdzie główny kierunek działania jest związany z rozlegle rozumianą przestępczością przemytniczo-ekonomiczną.

Dokonując analizy współczesnych uwarunkowań bezpieczeństwa tak Polski, jak i całej Unii Europejskiej, warto zauważyć, że niezwykle ważką staje się problematyka dotycząca cudzoziemców i uchodźców przebywających w nowych krajach pobytowych, zwłaszcza stanowiących integralną część Unii Europejskiej. Budowanie przez niektóre graniczne państwa UE płotów, murów i innych przeszkód powoduje duże utrudnienia w przekraczaniu granic na tych odcinakach, co może skutkować próbami dokonywania przekroczeń granicy w obszarach, które takich konstrukcji nie mają. Należy zatem liczyć się z sytuacją, że Polska stanie się krajem, którego granice mogą jawić się jako relatywnie łatwe do przekroczenia.

Wydarzenia z początku września 2015 r. na terenie Grecji i Węgier jednoznacznie wskazują na realność zderzenia się ze zjawiskiem niekontrolowanej migracji, gdzie nie można wykluczyć możliwości przenikania wśród

⁵ P. Tyrała, *Edukacja dla ochrony cywilnej. Organizacja i zarządzanie systemem*, Rzeszów 1999, s. 16.

⁶ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, s. 5, <<http://www.ms.gov.pl/resource/7d18e04d-8f23-4128-84b9-4f426346a112>>, dostęp: 16 marca 2014 r.

grup uchodźców osób, których cel może godzić w bezpieczeństwo obywateli kraju europejskiego⁷.

Kolejnym negatywnym zjawiskiem dotyczącym bezpieczeństwa Polski jest realizowana agresywna polityka Rosji. Wydarzenia na Ukrainie jednoznacznie wykazały, że istnieje realne zagrożenie ze strony tego państwa. Anektowanie ukraińskiego Krymu i destabilizacja części Ukrainy z Donbasem na czele pokazały, że kraj ten jest gotowy do użycia wyspecjalizowanych militarnych i pozamilitarnych sił oraz środków, by osiągać obserwane przez siebie cele.

Wdrożenie tzw. wojny hybrydowej ukazało zasadność posiadania przez państwo silnych fundamentów obrony militarnej i silnych struktur bezpieczeństwa wewnętrznego. Doświadczenia z wydarzeń na Ukrainie, szczególnie w takich miastach, jak Ługańsk, Donieck, Odessa czy Lwów, pozwalają na wysnucie wniosku, że tylko natychmiastowe, zdecydowane i silne przeciwdziałanie struktur bezpieczeństwa państwa (przy wsparciu ludności cywilnej) daje szansę na skuteczną niwelację zagrożenia (tak jak nastąpiło to w Odessie i we Lwowie⁸). Dlatego za bardzo ważne należy uznać podejmowanie czynności zmierzających do zapobiegania i zwalczania zjawisk, które pośrednio lub bezpośrednio przyczyniają się do destabilizacji funkcjonowania państwa w każdym możliwym obszarze ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

W Polsce wiodącą rolę w ochronie państwa odgrywają instytucje podległe ministrowi spraw wewnętrznych i administracji, tj. Policja i Straż Graniczna. Skuteczność działania tych służb opiera się na trzech filarach, tj. sile, środkach i taktyce. Siła to przede wszystkim nakład osobowy funkcjonariuszy, środki to m.in. zaplecze logistyczne, taktyka zaś to umiejętność. Natomiast elementem nadrzędnym, który stanowi o jakości współdziałania, jest umiejętność wytworzenia efektu synergii.

Niniejsza publikacja jest próbą wskazania wybranych mechanizmów współdziałania, które na przestrzeni lat zostały wypracowane przez struktury państwa odpowiedzialne za ochronę granicy oraz zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego. W realizacji przedstawienia powyższych celów będzie służyć struktura publikacji, składająca się z pięciu rozdziałów.

⁷ <<http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/uchodzczy-opuszczaja-wegry-przyjmuj-a-ich-austria-i-niemcy,574499.html>>, dostęp: 5 września 2015 r.

⁸ <http://wyborcza.pl/1,76842,15498960,Lwow_miasto_autonomiczne_ra_dzi_sobie_bez_milicji.html>, dostęp: 20 lutego 2014 r.

Rozdział pierwszy jest próbą charakterystyki granic państwa polskiego w ujęciu historycznym i współczesnym, drugi zaś przedstawia genezę powstania formacji ochronnych granicy państwa polskiego. Kolejny, trzeci rozdział dotyczy Straży Granicznej jako wiodącego podmiotu w ochronie granicy. Przedstawiono w nim formy kontroli ruchu granicznego, jak też wskazano główne dokumenty, uprawniające do przekroczenia i pobytu na terenie Polski jako obszaru Schengen. Czwarty rozdział to próba ukazania Policji w systemie bezpieczeństwa państwa ze szczególnym uwzględnieniem „granicznych” garnizonów policji. Główne obszary współdziałania Policji i Straży Granicznej w zabezpieczaniu i ochronie wschodniej granicy Polski, która jednocześnie stanowi wschodnią granicę Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości zorganizowanej, wskazuje rozdział piąty.

ROZDZIAŁ PIERWSZY

GRANICE PAŃSTWOWE

Istota granicy państwowej

Począwszy od starożytności przez średniowiecze aż po czasy współczesne obserwujemy konflikty, których cel stanowi terytorium. Każda zbiorowość społeczna, która zamieszkuje określone terytorium, posługuje się wspólnym językiem, ma odrębną kulturę i wyznaje tę samą hierarchię wartości, nabywa świadomość narodową. Wspólnota taka, uznając siebie za naród, wykazuje dążenie do odseparowania, poczucia odrębności od innych narodów, co przejawia się w zabieganiu o własne terytorium w celu uzyskania niezależności państwowo-politycznej i zachowania jedności. Państwo — jako wspólnota terytorialna — jest wyrazem więzi ekonomicznych, politycznych, kulturowych, społecznych i etnicznych tejże wspólnoty. Jednocześnie obszar terytorialny państwa stanowi o jego potęgę, jego bogactwie i jego możliwościach⁹. Dlatego też ekspansja terytorialna i zdolność do utrzymania oraz obrony granic miały główne znaczenie w przeszłości i mają w czasach współczesnych.

Według Encyklopedii PWN granica państwa to „powierzchnia pionowa przechodząca przez linię graniczną wyznaczoną na powierzchni ziemi, oddzielająca terytorium jednego państwa od innych państw lub od obszarów niepodlegających niczyjej suwerenności (...). W zależności od charakteru linii granicznej rozróżnia się granice lądowe i wodne, naturalne i sztuczne”¹⁰. Granica wyznacza przy tym nie tylko obszary geograficzne, lecz dzieli także obszary gospodarcze, szlaki komunikacyjne, związki etniczne, kulturowe, religijne i rodzinne¹¹. Ze względu na sposób tworzenia się granic można wyróżnić granice naturalne, których wyznacznikami są uwarunkowania geomorfologiczne powierzchni ziemi, takie jak pasma górskie, rzeki, brzegi jezior, wybrzeża mórz czy oceanów, oraz

⁹ <<http://odn.zce.szczecin.pl/ju/eduobyw/pliki/stronywo/spo/spoa5.pdf>>, dostęp: 9 lutego 2012 r.

¹⁰ <<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/granica-panstwa;3907552.html>>, dostęp: 20 marca 2016 r.

¹¹ A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Graniczny ruch osobowy i towarowy w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 167.

granice traktatowe, które są ustalane na mocy porozumień i umów międzynarodowych pomiędzy państwami sąsiadującymi¹².

Ustawa o ochronie granicy państwowej przedstawia następującą definicję granicy państwa. Jest to „powierzchnia pionowa przechodząca przez linię graniczną, oddzielająca terytorium państwa polskiego od terytoriów innych państw i od morza pełnego. Granica państwowa rozgranicza również przestrzeń powietrzną, wody i wnętrze ziemi”¹³. Przebieg granicy oznacza się znakami granicznymi zarówno na lądzie, jak i na morskich wodach wewnętrznych. O ich położeniu, kształcie, wymiarach i kolorach stanowią umowy międzynarodowe zawarte przez Rzeczpospolitą Polską z sąsiednimi państwami. Granicę państwową ustala się na¹⁴:

- odcinkach lądowych i w miejscach, w których granica państwowa przecina wody stojące lub wody płynące, przechodząc na drugi brzeg — według linii prostej, biegnącej od jednego znaku granicznego do drugiego;
- rzekach, potokach, strumieniach, kanałach niezeglownych — według linii środkowej koryta;
- rzekach żeglownych — według linii środkowej głównego toru wodnego lub linii środkowej głównego nurtu.

Wytyczanie granic państwowych następuje przez ich opis i wyznaczenie ogólnego przekroju linii granicznej na mapie, a następnie przy udziale komisji szczegółowo określa, wytycza i znakuje się granicę w terenie¹⁵. W celu lepszej ochrony granic państwowych ustanowiono pas drogi granicznej i strefę nadgraniczną, na których obszarze Straż Graniczna, po spełnieniu określonych warunków, może wprowadzać określone nakazy i zakazy¹⁶. Pas drogi granicznej to obszar o szerokości 15 m, licząc w głąb kraju od linii granicy państwowej lub od brzegu wód granicznych albo brzegu morskiego¹⁷. Strefa nadgraniczna natomiast obejmuje cały obszar gmin przyległych do granicy państwowej, a na odcinku morskim — do brzegu morskiego. Jeżeli określona w ten sposób szerokość strefy nadgranicznej nie osiąga 15 km, włącza się do strefy nadgranicznej również obszar gmin bezpośrednio sąsiadujących z gminami przyległymi do

¹² Tamże, s. 168.

¹³ Art. 1 ustawy z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej, DzU z 2015 r., poz. 930 z późn. zm. (dalej: ustawa o ochronie granicy państwowej).

¹⁴ Art. 5 ust. 1 ustawy o ochronie granicy państwowej.

¹⁵ A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Graniczny ruch osobowy...*, s. 170.

¹⁶ J. Paśnik, *Straż Graniczna. Prawne podstawy działania i uprawnień*, Warszawa 2003, s. 47.

¹⁷ Art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie granicy państwowej.

granicy państwowej lub brzegu morskiego¹⁸. Granica państwowa na morzu przebiega w odległości 12 mil morskich od linii podstawowej, określonej w odrębnych przepisach, lub po zewnętrznej granicy red włączonych do morza terytorialnego¹⁹. Graniczne przejścia drogowe, kolejowe i rzeczne, a także rodzaje ruchu, jakie są dozwolone na tych przejściach, są ustalane w umowach międzynarodowych, natomiast przejścia morskie i lotnicze wyznacza w formie rozporządzenia Rada Ministrów²⁰.

Granice państwowe są efektem długofalowego procesu rozwojowego cywilizacji i formowania się nowych struktur państwowych, w którego czasie państwa powstają, znikają albo też dokonują zmian terytorialnych.

Granica państwowa w ujęciu politycznym i historycznym dzieli obszary geograficzne, obszary gospodarcze, ale także szlaki komunikacyjne, związki etniczne, kulturowe, kulturowo-religijne, czy też rodzinne.

Wieloaspektowość tematyki granicy powodowała, że przeprowadzane badania dotyczące faktu istnienia granic były realizowane przez ekonomistów, politologów, geografów i nieraz socjologów czy psychologów.

Według K. Krok obecnie można wyróżnić trzy główne nurty teoretyczne, odnoszące się do kwestii granic. Są to:

- „1) podejście skupiające się na przepływach (aspekty ekonomiczne);
- 2) podejście skupiające się na współpracy transgranicznej (ważny czynnik szybszego rozwoju obszarów położonych wzdłuż granic państwowych i wyrównywania dysproporcji między regionami europejskimi) oraz
- 3) podejście skupiające się na aspektach społecznych (wkład człowieka w kształtowanie granic i wpływ, jaki granice wywierają na działania ludzi)”²¹.

Kolejnym podziałem granic jest podział na granice²²:

- zewnętrzne — linie oddzielające terytoria jednego państwa od innych państw;
- wewnętrzne — linie rozdzielające poszczególne jednostki terytorialne i administracyjne na obszarze danego państwa;
- naturalne — naturalne przeszkody terenowe, np. pasma górskie, nurty rzek, wybrzeża mórz i oceanów;
- traktatowe — ustalane na mocy porozumień międzynarodowych.

¹⁸ Art. 12 ust. 1 ustawy o ochronie granicy państwowej.

¹⁹ Art. 3 ustawy o ochronie granicy państwowej.

²⁰ Art. 16 ustawy o ochronie granicy państwowej.

²¹ *Nowe granice Unii Europejskiej — współpraca czy wykluczenie?*, red. G. Gozdelak, K. Krok, Warszawa 2006, s. 50–51.

²² A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Graniczna obsługa ruchu osobowego i towarowego w Unii Europejskiej (wybrane aspekty)*, Warszawa 2008, s. 14.

Według L. Antonowicza granicę państwa można pojmować w dwojaki sposób, mianowicie: „W sensie węższym jest to linia oddzielająca terytorium państwa od terytoriów innych państw, ewentualnie od terytoriów zależnych, oraz — z wyjątkiem państw śródlądowych — od morza pełnego. W sensie szerszym jest to płaszczyzna prostopadła do linii granicznej, co odpowiada temu, że terytorium państwa jest przestrzenią trójwymiarową i nie ogranicza się tylko do powierzchni kuli ziemskiej. Tym samym granica państwa rozgranicza również przestrzeń powietrzną oraz wnętrze ziemi. Terytorium państwa można wyobrazić sobie w postaci odwróconego stożka, którego wierzchołek znajduje się w środku kuli ziemskiej, a podstawę stanowi granica między przestrzenią powietrzną a przestrzenią kosmiczną”²³.

Natomiast według A. Klafkowskiego pojęcie granicy państwowej najlepiej można określić zależnie od przyjętego kryterium. Granica państwa jest linią, na której władza państwowa kończy swoje sprawowanie. Jego zdaniem, jest to także linia, która oddziela terytorium jednego państwa od państwa drugiego, ale także od morza otwartego. Autor mówi także o płaszczyźnie prostopadłej do powierzchni ziemi, która to przecina ją w kierunku geometrycznego środka ziemi. Służy ona oddzieleniu obszarów podlegających zwierzchnictwu sąsiadujących państw, czyli linia graniczna, która określa samą granicę państwową, tzn. jej dokładny przebieg. Granica państwowa to nic innego, jak linia zetknięcia się terytoriów dwóch państw²⁴.

Nierzadko granice rozumiemy jako odzwierciedlenie siły politycznej ich twórców. Strategiczny wymiar granicy często sprowadza się do roli polityczno-prawnej. Granica ma na celu separację suwerenności jednego państwa sąsiadującego od drugiego państwa²⁵.

Rozważając istotę granicy państwowej, podejmujemy problematykę związaną z powstawaniem granic państwowych oraz ich obrony i ochrony. Jest to niezwykle aspekt tak w znaczeniu teoretycznym, jak i praktycznym. Granice nie są tylko od pełnienia funkcji kontrolnej, lecz w pewnym stopniu ograniczają migrację ludzi, wymianę towarową, czy też finansową. Granice mają również silny wpływ na oddziaływanie kulturalno-ideologiczne. Jednym z ważniejszych czynników wpływających na sprawowanie funkcji bariery jest relacja między krajami sąsiednimi.

²³ L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2002, s. 102.

²⁴ A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1966, s. 116.

²⁵ A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Graniczna obsługa ruchu osobowego...*, s. 14–15.

W wyniku rozwoju współpracy i więzi międzynarodowych w wielu częściach świata zaznacza się skłonność do zlagadzania funkcji bariery w różnych aspektach życia.

Mając na względzie powyższe, możemy stwierdzić, że podstawowe funkcje granicy to funkcja ekonomiczna, tj. bariera dla wolnego przepływu towarów, i funkcja społeczna, tj. bariera dla swobodnego przemieszczania się osób²⁶.

Transformacja granic Polski — wybrane aspekty

Rzeczpospolita Polska leży w środkowej części Europy. Od północy oblewa ją Morze Bałtyckie, na południu zaś otoczona jest pasmami gór. Obejmuje powierzchnię 312,679 tys. km² i pod tym względem lokuje się na 9. miejscu w Europie i 70. na świecie²⁷. Od zachodu Polska graniczy z Niemcami (467 km), od południa z Czechami (796 km) i Słowacją (541 km), od wschodu z Ukrainą (535 km), Białorusią (418 km), od północnego wschodu z Litwą (104 km) i od północy ze stanowiącym eksklawę Rosji obwodem kaliningradzkim (210 km). Większość północnej granicy (439 km) wytycza wybrzeże Morza Bałtyckiego. Ogólna długość granic Polski (na lądzie i wodach granicznych) wynosi 3511 km²⁸.

Po wejściu Polski do strefy Schengen 21 grudnia 2007 r. zlikwidowano przejścia graniczne z Niemcami, Czechami, Litwą i Słowacją. Równocześnie wschodnia granica Polski stała się zewnętrzną granicą Unii Europejskiej. Spowodowało to wzrost znaczenia ochrony tej granicy w kontekście bezpieczeństwa obszaru Unii i co za tym idzie potrzebę usprawnienia oraz wzmocnienia kontroli ruchu osobowego i towarowego na tym obszarze. Na granicy wschodniej, oddzielającej Unię Europejską od państw nieprzynależących do Unii, funkcjonują 33 przejścia graniczne, w tym na granicy z²⁹:

— Ukrainą — mającej 535 km — osiem drogowych, sześć kolejowych;

²⁶ A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Ochrona granic i obsługa ruchu granicznego*, Warszawa 2007, s. 87–88.

²⁷ <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Polska>>, dostęp: 26 lutego 2012 r.

²⁸ <<https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/granice-rp/1910,Granice-RP.html>>, dostęp: 10 marca 2016 r.

²⁹ Obwieszczenie ministra spraw wewnętrznych i administracji z 3 lipca 2015 r. w sprawie ogłoszenia przejść granicznych, rodzaju ruchu dozwolonego przez te przejścia oraz czasu ich otwarcia, MP z 2015 r., poz. 636.

- Białorusią — mającej 418 km — sześć drogowych, pięć kolejowych, jedno rzeczne;
- Federacją Rosyjską — mającej 210 km — cztery drogowe, trzy kolejowe.

Na przejściach tych odbywa się graniczny ruch osobowy i towarowy.

Wyżej przedstawiony współczesny obraz Polski jest wynikiem wielokrotnych przemian terytorialnych, jakie dokonywały się na przełomie wieków na terytorium państwa. Zmiany te wynikały zarówno z przeobrażeń wewnętrznych, jak i na skutek zagrożenia zewnętrznego ze strony państw sąsiadujących, w szczególności Niemiec³⁰.

Powstanie państwa polskiego datuje się na przełom IX i X wieku. Pierwsze plemiona słowiańskie zamieszkiwały tereny wytyczone granicami naturalnymi: Morzem Bałtyckim od północy, rzekami Odrą od zachodu i Bugiem od wschodu, od południa natomiast były otoczone łańcuchem górskim Karpat. Plemiona te były oparte na „fundamencie systemu grodowo-plemiennego z lokalnymi książętami i ich drużynami oraz zgromadzeniami starszyny plemiennej na czele”³¹. Zewnętrzną funkcję systemu ochrony państwa spełniały grody graniczne w przyszłości przebudowywane w zamki czy miasta warowne. Oprócz funkcji obronnych sprawowały one także kontrolę nad ruchem granicznym na szlakach handlowych przebiegających przez państwo polskie³².

Ekspansję terytorialną rozpoczęły połączone w II połowie X wieku plemiona Polan i Goplan, które za panowania Mieszka I, a później jego następców, stopniowo podporządkowały sobie pobliskie ziemie i księstwa. Zjednoczone państwo Piastów swoim zasięgiem obejmowało terytorium zbliżone do obecnego z wyjątkiem Pomorza Zachodniego i niezależnych ziem pruskich. Na początku XI wieku obszar Polski obejmował ok. 250 tys. km², który zamieszkiwało blisko 1,2 mln ludności³³.

Integrację ziem polskich i wzmocnienia pozycji politycznej państwa kontynuował Bolesław Chrobry, który zajął Miłsko i Łużyce, a także przyłączył do Polski Grody Czerwieńskie. Długotrwałe i liczne wojny prowadzone przez Chrobrego wyczerpały jednak siły Polski i już niedługo po śmierci króla, na skutek dążeń państw sąsiednich do odzyskania swoich ziem, wszystkie jego zdobycze zostały utracone. Sytuacja wewnętrzna Polski pogorszyła się jeszcze bardziej w wyniku krótkich, lecz nieudolnych

³⁰ J. Ślusarczyk, *Granice Polski w tysiącleciu (X–XX wiek)*, Toruń 1993, s. 5.

³¹ Tamże.

³² A. Maksimczuk, L. Sidorowicz, *Graniczny ruch osobowy...*, s. 171.

³³ J. Ślusarczyk, *Granice Polski w tysiącleciu...*, s. 10.

i brutalnych rządów Bezpryma. Bunt możnych i powstanie ludowe wybuchły pod hasłami powrotu do dawnych wierzeń pogańskich, a także najazdy łupieżcze Czechów jeszcze bardziej pogłębiły kryzys w Polsce i doprowadziły kraj do gospodarczej ruiny.

Próby odbudowy i zjednoczenia państwa podjął się Kazimierz Odnowiciel. Wkrótce Kraków, Mazowsze, Pomorze i Śląsk ponownie znalazły się pod zwierzchnictwem Polski. Kolejni następcy tronu kontynuowali politykę ekspansyjną, powiększając i utrwalać granice państwa polskiego.

W 1138 r. Bolesław Krzywousty, który dążąc do utrzymania wewnętrznej jedności państwa i usiłując zapobiec walkom bratobójczym, specjalnym aktem podzielił państwo polskie pomiędzy swoich synów. Nadzieje króla nie spełniły się jednak i wkrótce w Polsce wybuchła wojna domowa. Walki o tron trwały przez dwa kolejne stulecia, narażając państwo na niebezpieczeństwo ze strony Marchii Północnej i Marchii Brandenburskiej oraz plemion pruskich i litewskich, jak również pustoszących najazdów mongolskich. Wrogie państwa sąsiadujące, wykorzystując osłabienie rozbitej Polski, już w 1181 r. zajęły Pomorze Zachodnie, równocześnie rozluźnieniu ulegały stosunki z Pomorzem Wschodnim, które w 1226 r. uzyskało pełną suwerenność i niezależność od Polski. W 1241 r. w wyniku najazdu Tatarów zostały spustoszone Małopolska i Śląsk. W kolejnych latach Brandenburczycy zajęli również ziemię lubuską i na krótko także Gdańsk. Wzrastało też zagrożenie ze strony zakonu krzyżackiego, wprowadzonego w 1226 r. przez księcia Konrada I Mazowieckiego do ziemi chełmińskiej. Potrzeba zjednoczenia państwa stawała się coraz bardziej konieczna. Obok tendencji zjednoczeniowych w społeczeństwie budziła się świadomość narodowa. Zjednoczeniem ziem polskich byli zainteresowani nie tylko rycerze, lecz także rozwijające się miasta i kupcy. Podejmowane na początku XIII w. działania zjednoczeniowe ponownie zostały pokrzyżowane przez nagłą śmierć królów Polski i przejęcie władzy przez czeskich Przemyślidów.

Sukcesywnego odbudowania i jednoczenia Królestwa Polskiego podjął się aktywnie na początku XIV w. przedstawiciel rodzimej dynastii Władysław Łokietek. Na skutek jego działań w 1320 r. państwo polskie obejmowało Małopolskę, Wielkopolskę, ziemię łęczycką i sieradzką, Kujawy oraz ziemię dobrzyńską. Poza granicami Polski znajdowały się natomiast Pomorze Wschodnie i Zachodnie, rozbite na drobniejsze regiony Mazowsze i ziemia lubuska oraz Śląsk, stopniowo uzależniany od Czech został na blisko 600 lat wyłączony spod panowania polskiego³⁴.

³⁴ Tamże, s. 22–24.